

Ricard Vinyes (dir.): *Diccionario de la Memoria Colectiva*, Barcelona, Gedisa, 2018, 601 pp.

En els darrers anys s'han produït creixents reflexions, nombrosos debats i una extensa producció historiogràfica al voltant de les diferents vessants de la Memòria –memòria històrica, memòria col·lectiva, memòria democràtica, relacions entre Història i Memòria, etc-. Reflexions i debats que han anat evidenciant de més a més la importància de l'anàlisi i de la història crítica, tant acadèmicament com políticament. I que han posat de manifest la necessitat d'harmonització de diferents perspectives i pluralitat de memòries amb l'exigència del saber històric, crític i acadèmic; així com també la necessitat de la recuperació de memòries subalternes, marginades i silenciades davant el perill d'una única “memòria històrica” que pot esdevenir –o ha esdevingut de vegades– mecanisme de poder.

En aquest sentit, en el *Diccionario de la Memoria Colectiva* es poden trobar respostes a aquestes necessitats. Un diccionari en el que han participat cent vuitanta set col·laboradors –superant la dificultat de coordinació que tot aquest nombre comporta– dirigits per un historiador amb sobrada experiència i mostrada trajectòria investigadora en aquest tema com és Ricard Vinyes. I un diccionari que ha estat pensat amb un objectiu molt clar: no fer definicions asèptiques, sinó pel contrari, ordenar i explicar els nombrosos instruments conceptuals existents a les diferents vessants de la Memòria, per a poder analitzar-los de forma més acurada. És aquesta clarificació una de les característiques d'aquest complet treball col·lectiu, però també i sobre tot, el fet de reunir aquests referents dintre d'una única publicació, tot establint vincles entre ells en el propi llibre que ajuden a una millor comprensió. Així, l'obra se'n surt molt bé d'un perill en el que era molt fàcil de caure: el perill de convertir-se en un catàleg exhaustiu. Tot al contrari, té la virtut d'estructurar amb bon criteri històric una amplíssima selecció de referents.

Tal como manifesta Ricard Vinyes, el *Diccionario* vol oferir instruments analítics per apropar-se a l'estudi de la memòria col·lectiva. I ho fa tot partint de l'immens bagatge actual de coneixements, investigacions i publicacions sobre aquest tema. Però el llibre va més enllà, perquè a més a més dona compte d'altres qüestions, com ara les actuacions relatives a la gestió pública de la memòria, les polítiques públiques al voltant d'aquesta i la seva difusió política i cultural, tant pública com privada. És a dir, sintetitza no sols resultats de publicacions, bé acadèmiques o bé de divulgació, sinó també tot un ample univers d'experiències al voltant d'aquesta temàtica: projectes d'investigació, càtedres, programes educatius, actuacions públiques, així com produccions mediàtiques, cinematogràfiques,

escèniques, visuals. El llibre incorpora i analitza tot aquest divers conjunt d'elements, temes, espais, recursos i materials relatius a la "memòria". Però també, a la vegada, desenvolupa la reflexió crítica –el pensament crític avui tan necessari–, per exemple, a la hora d'apropar-se a tòpics que han anat convertint-se en llocs comuns, com és el cas dels subjectes considerats víctimes, que molt a sovint han estat reduïts exclusivament i simplificada a aquesta única condició.

Pel que fa a la seva estructura concreta, el *Diccionario* compren dues-centes setanta dues veus ordenades alfabèticament –i vinculades entre si quan es escaïent–, així com una acurada selecció d'imatges i pel·lícules –una vintena– que han estat significatives per a la memòria contemporània; així com finalment un utilíssim índex de noms, llocs i conceptes recollits al llibre. D'altra banda –i no és mèrit menor– és un llibre molt atractiu formalment, ben estructurat, amb una edició de qualitat molt acurada, amb reproduccions a color d'imatges i cartells de les pel·lícules hi incloses.

Particularment, voldria destacar l'annex regional inclòs al llibre, organitzat per regions geogràfiques mundials. Un annex enormement interessant perquè conté reflexions de conjunt i històricament valoratives sobre polítiques públiques de memòria a diferents espais continentals. I que resulta una actualitzada síntesi tant de la història recent d'aquests territoris com sobre els diferents posicionaments historiogràfics al voltant de temes rellevants presents a la seva història.

Així per exemple, l'apartat dedicat a Àfrica dona compte dels debats sobre memòria històrica desenvolupats a aquest continent i que han donat lloc a importants polèmiques al voltant de temes com l'esclavitud, el colonialisme, les dictadures i el genocidi de Ruanda. Entre ells, el paper de la esclavitud i de la població afroamericana en la formació de diferents Estats del continent americà. O per exemple, les relacions entre les independències africanes, les construccions nacionals i el procés d'estandardització de la memòria històrica. Igualment, en l'apartat dedicat a Amèrica del Sud resulten particularment escaients les reflexions sobre les diferents polítiques públiques de memòria a partir del processos de transició dels règims dictatorials a règims democràtics, com han estat les *comissions de veritat* o la creació de llocs, monuments i dates de memòria en reconeixement a les víctimes de les dictadures. Qüestions totes elles que porten, des d'una mirada més global, a nous problemes vinculats al rol de les memòries en la política actual, problemes com per exemple els plantejats al voltant de la *posmemòria*.

I al cas d'Europa, necessàriament, la proximitat de la memòria ciutadana d'europes i europeus, amb fets de tantes i tan greus repercussions com han estat les dues Guerres Mundials i els processos de descolonització. I entre aquestes repercussions, la primacia del record de l'Holocaust. Holocaust que d'alguna manera s'ha convertit en sinònim de la memòria pública europea, com explica el propi Ricard Vinyes. Perquè, efectivament, si entenem per memòria pública la imatge del passat discutida públicament, la quantitat d'actes públics, debats, manifestacions artístiques, programes educatius, etc, al voltant de la memòria de l'Holocaust, l'han convertida en el "paradigma memorial". Un paradigma de fets terribles, que no és correcte ni històrica ni cívicament confondre amb altres memòries de guerres i amb distintes repressions.

Perquè, efectivament, junt a la importància i primacia indiscutible de la immensitat de la memòria de l'Holocaust, a Europa estan presents a més moltes altres memòries, de dife-

rents guerres, dels processos de descolonització, etc, i als darreres trenta anys, dels processos de construcció europea. En aquest sentit, destaca el desenvolupament de polítiques públiques de construcció de la Història i la Memòria d'Europa, amb projectes com és de la Casa de la Història Europea, creada per la UE per a gestionar aquesta memòria col·lectiva. I entre aquestes diferents memòries europees en construcció, vull destacar especialment les valuoses referències que es fan al text –valuoses per la pròpia excepcionalitat entre els historiadors barons– a la memòria femenina i feminista, a la memòria dels moviments i accions col·lectives de les dones per la seva emancipació, com una part fonamental de la memòria ciutadana –en aquest cas, europea– per la igualtat i la llibertat.

En definitiva, el Diccionari és un sòlid treball *transdisciplinar* –com el defineix el propi Ricard Vinyes– que amb tota seguretat serà molt utilitzat per les/els especialistes, així com per associacions i col·lectius interessats per aquesta problemàtica, donades les complexes i múltiples vessants de la memòria col·lectiva. Un treball fet amb un clar criteri històric, al voltant de les diferents qüestions relacionades amb la Memòria i la Història. Memòria i Història que estan avui totalment presents en el debats actuals, en la ciutadania i la societat espanyola, les seves institucions i els seus representants; i que mostren una vegada més la seva importància i necessitat per explicar i conèixer el passat, per analitzar, comprendre i actuar en el present.

Ana M. Aguado Higón
(Universitat de València)